

նախնի կարգացած էինք, ժողոված եւ հասարակ մը մէջ ամփոփած է, որպէս զի անկորուստ պահուին իրրեւ վաւերութիւններ, որոնք միանգամայն պիտի ծառայէին երիտասարդ Թուրքներու ամբողջ հագեցանութիւնն ի տես գինիւ: Երիտասարդ-Թուրքները սահմանադրական կառավարութիւնը հաստատած միջոցին՝ այս մը ներշնչեցին, թէ այս բազմաշարք երկրին վերջապէս պիտի մանկ քաղաքակիրթ ազգաց կարգը: Այլ առաջ, Ազանայի զէպէն այս յոյսն ի գէրեւ հանց, եւ երիտասարդ-թուրք կառավարութիւնը վարկարեւել ըլլաւ: Աւանց ազգարութեան որ եւ տերութիւն չէ կրնար կանգուն ձեռք, վասն զի «արգարութիւնն հիմն է պետութեան», եւ այս արգարութիւնը բոլորովին արհամարհուեցաւ: Ազանայի զէպէն մէջ, Այս Զարգը նոր կառավարութեան համար անհնարին վարկարեւելու էր, եւ այս անորգանքն իւր ձեւաւէն օրինելու համար միակ ճանապարհ կար՝ արգարութեամբ եւ խառնի պատճել յայտարարներն, այսու միայն կրնար կառավարութիւնն ապացուցանել թէ գործունեւ յարեւելուն ինք բնու հասած չէ եւ ապահովընել որ ապագային նման օրինակ զէպէներու տեղի պիտի չարուի, եւ թէ քարապետ «պատանութիւն, ներայութիւն եւ հաստատութիւն» շարժողուն շնորարանն ալք խարխուլ խօսքեր միայն չեն: Բայց կառավարութիւնն իւր այս պարտականութեան մէջ թերացաւ, եւ այնու անուղղակի խտտութեամբ եղաւ թէ պատահած եղեւնին մեղսակից է ինքն ալ: Ասան զի կառավարութիւնն յայտնապէս աշխատեցաւ պաշտօնական սուտերով (էջ 89—109) հասարակաց կարծիքը չգիտեւ: Երանք վաւերութիւններով (էջ 113—186) մի առ մի հնէքուեցան, եւ շատ անգամ նոյն իսկ սուտութեան հեղինակներուն կողմանէ: Կառավարութիւնն, երիտասարդ-թուրք երեսպետներն եւ անոնց բերան եղող թերթներն ոգի ի բուն պաշտպան կանգնեցան յայտնի շարագործներուն եւ եղեւնին բուն իսկ պարագլուխներուն: շատ երկար բոլորներէ ետեւ՝ եւ երբ այլ եւս անկարող էին պիտեմն աւելի ապացուցեալ յայտնաբերել պարակելու, հաճեցան կամ բռնազատեցան զիւնուս յայտարարները պատճել, բայց այնպիսի շնչին եւ անապառքի պատճիններով՝ որոնք ազգարութեան երեսին հնգանութիւն մին էին: Այս ամէնն անհնգեղեկ փաստերով եւ վաւերութիւններով անպաշտօն եւ Հեղինակն, եւ որոնք երիտասարդ-թուրք կառավարութեան եւ կառավարութեան անկողնակալութեան եւ արգարութեան վկայութիւններ չեն բնու, այլ բնու հակառակն: Գրքովին կցուած Արիւնիւն համառօտ աշխարհագրութիւնն եւ աշխարհացոյց մը իր պատկերացնէ եղեւնին թաւերաբեմն եւ կը լուսարարնէ:

Հեղինակն այս մեղուական աշխատասիրութեան եւ մարդասիրական գործքին համար երախտապարտ պիտի մնայ հայ ազգն եւ քաղաքակրթեան աշխարհ: Կր վայելէ ուրեմն որ ամէն Հայ իւր մարտիրոսագրութեան այս վերջին հատարն ալ առ ձեռն ունենայ եւ պահէ:

Հ. Գ. Գ.

ԹԻՐՈՒՆԻԿ — Ամենուն տարեցոյցը. 1911. Ծ. տարի. Կ. Պոլիս, տպ. Վ. եւ Հ. Տէր-Ներսիսեան, 1911, 80 էջ 416: Կրնն է 3 քր.:

Ըբեղ, պատկերազարդ հատար մը գործեալ կու տայ փութաւն Գ. Թեպէկ, որ նախորդ է հասարակեան հետ կը ներկայացնէ հայելի մը, ուր կարելի է տեսնել ժամուս անցելոյն հայ գրական կեանքը՝ զգալի կերպով:

Նաեւ այս հատարը հարուստ է պատկերներով (մերձադարձ 200), վերջում մեծաւ մասամբ հայ կեանքին: 400է աւելի էջերը զարգացած են բացի պատկերներէ՝ նաեւ գրական յուսաններով, որոնք կրնան հետաքրքրել նոյն իսկ մանագէտները, թէեւ քիչ մը հարեւանցի խմբագրուած ըլլան: Կայտէս էջ 5—9 տրուած է ցանկ մը 1500—1911 լոյս տեսած հայերէն օրացոյցներու եւ ամսացոյցներու, որ, որչափ գիտեմ, առաջին անգամ հոս լոյս կը տեսնէ — Հեռաքրքրական է գարնանը գործոյն Գ. մասը՝ Հին ու նոր գէմքեր (էջ 224—298), ուր առանձին բաժին մը ստացած են նաեւ «Հայերենագէտ օտարութիւններ» (էջ 225—233) Հ. Թ. Դեպէսինի գրչէն:

Կը շնորհասիրեն Բարդ. Կազմող եւ կը մոլորենք որ շարունակի իւր ձեռնարկն աւելի խնամք, առիթով նոր հատար մ'ալ առաջնիկայ տարին:

Հ. Ն. Ս.

BARDENHEWER Dr. Otto: Patrologie. 9. տպ. մեծաւ մասամբ նոր աշխատասիրութեամբ. Freiburg im Br., Herder, 1910, 80 մմ, էջ XI—587. Գրնմ. Mark 8.50, կովչ. Mark 11.—:

Չեմ յուսար թէ ուսումնասիրելիս բնիկեր-ցոյցներուն անծանօթ գիրք մ'ունենամ տղին: Այլ հեռեւան է Ա.—Ի գարբու. մասին մատենագրական յօդուածներու թերթի մէջ կամ այլու, անպատճառ. պատահած ըլլալու է Օ. Bardenhewer-ի անուն եւ անոր հետ անձուկ կապուած գրքիս:

Հայ-բիւրո-Նիւն երրորդ տպագրութեամբ է որ լոյս կը տեսնէ այսօր (Ա. տպ. 1894, Կ. 1901). չհաշուելով նոյնին խոտերէն եւ անգլիներէն թարգմանութիւնները, որոնք նոյնպէս այլ եւ այլ տպագրութեանց արժանացած են: Ծարերնու բն-թացը ամպին ուղիւ փոփոխած է առաջին, նոյն իսկ երկրորդ տպագրութիւնը:

Հարեւանօթ հայրախօսի այս գործը որոշուած է ծառայել իբրեւ ուղեցոյց մը անոնց ձեռքը, որոնք ընտրած են իրենց ուսումնասիրութեան առարկայ Ա.—Ի գարբու. եկեղ. գրականութիւնը, որ Հայ-բիւրո-Նիւն անուամբ Գիմնազի, առանց խորութեան արեւելեան կամ արեւմտեան գրականութեան Bardenhewer շնորհած է հոս ըստ կարի կարճ տողերու մէջ սեղմել իւրաքանչիւր մատենագրի եւ գրուածքի մասին՝ վերջին քննութեանց մատենագրական արդիւնքը, նոյն մատենա-